

Sonja Kovačević*

Luka Mušanović**

Cjeloživotno učenje za održivi razvoj

UDK 374.7:504.06

Pregledni članak

Primljeno: 10. 6. 2012.

Prihvaćeno: 20. 8. 2012.

Sažetak: U ovom radu predstavljene su teme cjeloživotnog učenja i održivog razvoja te dovedene u korelaciju. Cjeloživotno je učenje koncept koji još nije zaživio „punim plućima“ u Hrvatskoj i nužno ga je širiti i poticati. U radu je izložen koncept održivog razvoja koji je ključna karika blagostanja svakog društva. Nezaobilazan pojam u konceptu cjeloživotnog učenja jest održivi razvoj ključan za održavanje života na Zemlji još tisućama godina. U 21. stoljeću ljudi su nastavili nemilosrdno iskorištavati Zemlju te štetiti njezinoj prirodnoj koheziji i skladu. Održivi je razvoj koncept koji svi moramo usvojiti te sustavno primjenjivati ako želimo osigurati sljedećim generacijama normalan život, odnosno dovoljno prirodnih resursa i zdravo okruženje. Potrebno je cijeli život učiti o procesima interakcije u svijetu poznate kao „učinak leptira“ i „domino efekt“. Niti jedan ljudski postupak nije neutralan nego izravno ili neizravno utječe na cijelu Zemlju. Ljudi trebaju imati u vidu posljedice svoga djelovanja iako su one naoko minorne i beznačajne.

Ključne riječi: cjeloživotno učenje, održivi razvoj, ekologija, društveni utjecaj, utjecaj učenja

¹ FortuneCity – <http://www.fortunecity.com/emachines/e11/86/beffect.html>, preuzeto dana 30. 11. 2009.

² Wikipedia – http://en.wikipedia.org/wiki/Domino_effect, preuzeto dana 30. 11. 2009.

Sonja Kovačević*

Luka Mušanović**

Lifelong Learning for Sustainable Development

UDC: 374.7:504.06

Review article

Accepted: 10th June 2012Confirmed: 20th August 2012

Summary: *This paper presents the topics of lifelong learning and sustainable development, and these two terms are brought into correlation. Lifelong learning is a concept that has not lived up "to the fullest" in Croatia and it should be expanded and encouraged. The paper presents the concept of sustainable development which is a key link of prosperity in any society. A term that is unavoidable in the concept of lifelong learning is sustainable development essential to sustaining life on Earth for thousands of years. In the 21 century, people have continued to exploit ruthlessly the Earth and to harm its natural cohesion and harmony. Sustainable development is a concept that we all must learn to apply systematically if we want to ensure a normal life to the next generations, which means providing enough natural resources and a healthy environment. Lifelong learning about the processes of interaction that is known in the world as the "butterfly effect"³ and the "domino effect"⁴ is of utmost necessity. No human action is neutral, but directly or indirectly affects the entire Earth. People should bear in mind the consequences of their actions even though they are seemingly minor and insignificant.*

Key words: *lifelong learning, sustainable development, ecology, social impact, the impact of learning*

1. Uvod

Kakve su veze cjeloživotnog učenja i održivog razvoja? Kakvu ulogu igra cjeloživotno učenje u održivom razvoju? I obratno, kakvu ulogu igra održivi razvoj u koncepciji cjeloživotnog učenja?

³ FortuneCity – <http://www.fortunecity.com/emachines/e11/86/beffect.html>, preuzeto dana 30. 11. 2009.

⁴ Wikipedia – http://en.wikipedia.org/wiki/Domino_effect, preuzeto dana 30. 11. 2009.

Održivi razvoj i cjeloživotno učenje nastaju istodobno, a sadržajno su komplementarni koncepti. Oba pojma, nastala u zreлом obliku, oformila su se sredinom 20. stoljeća – ne slučajno. Izraz su svijesti o neodrživosti postojećih jednodimenzionalnih shvaćanja i praksi obrazovanja⁵ i društvenog razvoja, a povezala ih je potreba da se odgovori na izazove pukog opstanka i budućnosti čovječanstva. Odgovori su povezani, na određen način, s razumijevanjem proturječnih posljedica globalizacije ili (post)postmoderne neokolonizacije. Konceptija cjeloživotnog učenja ključna je u razmatranju održivog razvoja. U ovome radu raščlanili smo i definirali suvremeno shvaćanje pojmova cjeloživotnog učenja i održivog razvoja, povezali ih, opisali i objasnili zašto su važni za razumijevanje i osmišljavanje razvoja zajednica i ukupno blagostanje društva. Važnost ovoga pitanja prepoznala je i Europska unija. Prihvatila je stav da je cjeloživotno učenje neophodni dio razvoja, kako god ga shvatili: „*Odgov i obrazovanje za održivi razvoj dobili su visoki obrazovni prioritet dokumentom Europske gospodarske komisije i Odbora za politiku zaštite okoliša pod nazivom Strategija obrazovanja za održivi razvoj.*“⁶

U ovome radu argumentiramo paradigmu cjeloživotnog učenja, ne kao prigodnu nego kao djelatnu filozofiju i stil života koji će omogućiti održivi razvoj — preživljavanje i u 21. stoljeću. „*Čovječanstvo je sposobno provoditi razvoj tako da zadovolji svoje današnje potrebe, a da ne kompromitira sposobnost budućih generacija da zadovolje svoje potrebe*“ (Gro Harlem Brundtland, 1987.).⁷

Održivi razvoj postao je dominantnom filozofijom koja mora biti polazište svakom pojedincu u globalnom gospodarstvu ako želi zadovoljiti današnje potrebe, a da ne kompromitira sposobnost budućih generacija da zadovolje svoje. Tu je filozofiju kao vrijednost moguće prenijeti jedino cjeloživotnim učenjem, stjecanjem novih znanja i spoznaja o okolini koja nas okružuje i našim utjecajima na okoliš, ali i ljude oko sebe i mlađe generacije.

2. Cjeloživotno učenje

Dvadeset i prvo stoljeće nije stoljeće u kojem cjeloživotno učenje postaje važan aspekt života nego cjeloviti *životni stil*. Čovjek u punom smislu postaje — *biće koje uči*.

⁵ Favoriziranje školskog obrazovanja dosegnuo je granicu 60-ih i izlazio se tražio, najprije u izvanškolskim područjima povremenog učenja, stalnog obrazovanja, a potom i cjeloživotnog učenja. Taj proces detaljno je analizirao davne 1967. godine Coombs. Vidi više: Coombs, P. H. (1968.), *The World Crisis in Education*, New York: Oxford University Press.

⁶ Uzelać, V. (2008.), *Teorijsko-praktični okvir cjeloživotnog učenja za održivi razvoj*, str. 2., u: Vinka Uzelać, Lidija Vujičić (ur.), *Cjeloživotno učenje za održivi razvoj – svezak 1*, Rijeka: Učiteljski Fakultet u Rijeci.

⁷ Vidi: Gro Harlem Brundtland: http://sh.wikipedia.org/wiki/Gro_Harlem_Brundtland

Ideja cjeloživotnog učenja nastala je u okviru obrazovanja odraslih. Tijekom 1920-ih inicira se ideja cjeloživotnog obrazovanja. Lindeman, u djelu *Značenje obrazovanja odraslih (The Meaning of Adult Education)*, navodi da se „cijeli život sastoji u učenju te, stoga, obrazovanje ne može imati svoj kraj“.⁸

U radu *Cjeloživotno obrazovanje (Lifelong Education, 1929.)* Yeaxlee postavlja tezu o obrazovanju odraslih cjeloživotnim neformalnim obrazovanjem života i okruženju svakodnevice.⁹

Kronologija razvoja, prihvaćanja, kompleksne konceptualizacije i primjene cjeloživotnog obrazovanja pokazuje da je EU prihvatio koncept cjeloživotnog učenja kao ključni mehanizam razvoja *društva znanja*. O tome svjedoče sljedeći dokumenti i izvješća:

- 1970. *Uvod u cjeloživotno obrazovanje (An Introduction to Lifelong Education, UNESCO)*
- 1972. *Učiti biti (Learning to Be, UNESCO)*. Prvi put se pojam *cjeloživotno učenje* rabi u službenom dokumentu UNESCO-a. E. Faure izložio je ideje socijalne jednakosti i mogućnosti za učenje uz naglašavanje cjeloživotnog aspekta učenja.
- 1973. *Povratno obrazovanje: Strategija cjeloživotnog učenja (Recurrent Education: A Strategy for Lifelong Learning, OECD)*
- 1974. *Društvo koje uči (The Learning Society, UNESCO)*
- 1996. Izvješće UNESCO-a koje je izložio Delors *Cjeloživotno učenje za sve (Lifelong Learning for all)* kao odgovor prije svega na ekonomske zahtjeve nastupajuće globalizacije, tj. teorije o ekonomskom kapitalu.
- 1979. *Bridging the Human Gap, UNESCO*
- 1979. *Učenje bez granica (No Limits to Learning, Rimski klub)*
- 1991. Memorandum o visokom obrazovanju i Memorandum o učenju na daljinu (*Memorandum on Higher Education, Memorandum on Open Distance Learning, Europska komisija*)
- 1993. *Bijela knjiga — Razvoj, konkurentnost i zapošljavanje: Izazovi i putevi napretka za 21. stoljeće (White Paper – Growth, Competitiveness and Employment: The Challenges and Ways Forward into the 21st Century)*. Cjeloživotno učenje istražuje se u kontekstu neprestanog razvoja, neprimjerenosti kvalifikacijske strukture i neusklađenosti ponude i potražnje na tržištu rada.
- 1995. *Bijela knjiga o Obrazovanju i usavršavanju – poučavanje i stjecanje znanja: Na putu ka društvu zasnovanom na znanju (White Paper on Education*

⁸ Lindeman, E. C. (1926.), *The Meaning of Adult Education*. New York: New Republic, *Republished in a new edition in 1989 by The Oklahoma Research Center for Continuing Professional and Higher Education*. str. 5.

⁹ Yeaxlee, B.A. (1929.), *Lifelong Education*, London: Cassell.

and Training – Teaching and Learning: Towards the Learning Society) proširuje sadržaj ideja o cjeloživotnom učenju, tako da se uz ekonomski aspekt obrazovanja naglašava razvoj ljudskih vrijednosti i samoostvarenja osobe kao novih važnih ciljeva obrazovanja te socijalnog uključivanja.

- 1996. *Učenje — Blago u nama (Learning the Treasure Within, UNESCO)*
- 1997. *Prema Europi znanja (Towards a Europe of Knowledge, Europska komisija)*
- 1996. *Europska godina cjeloživotnog učenja (European Year of Lifelong Learning)* odluka kojom cjeloživotno učenje postaje značajnom političkom temom EU-a. Izvješće pod nazivom „Bijela knjiga — Poučavanje i učenje — prema društvu koje uči“.¹⁰

2000. Lisabonska strategija *Memorandum o cjeloživotnom učenju (Memorandum on Lifelong Learning)*¹¹ napisan je kao dopuna izvješću Europske komisije (1999.) o primjeni, rezultatima i cjelokupnoj procjeni uspješnosti, ističući područja koja nisu bila odgovarajuće pokrivena za vrijeme *Europske godine cjeloživotnog učenja*.

Nova obrazovna politika EU-a promovirana je nizom dokumenata, posebice Europskog vijeća, donošenjem *Lisabonske strategije* 2000. godine. Cilj je bio da se do 2010. godine Europa izgradi kao ekonomija utemeljena na znanju. Europska unija polazi od zaključka da Europa neosporivo ulazi u „vrijeme znanja“ što podrazumijeva svekolike promjene života u pravcu *društva znanja*,¹²

¹⁰ European Commission (1995.): *White Paper on Education and Training – Teaching and Learning – Towards the Learning Society*, COM(95) 590, November 1995.

¹¹ European Commission (2000.): *Staff Working Paper: A Memorandum on Lifelong Learning*, Brussels. SEC(2000.) 1832, 30 October 2000.

¹² Društvo znanja pojam je kojim označavamo društvo u kojem je obrazovanje javno dobro, a proizvodnja, stjecanje i primjena znanja te uvođenje inovacija proizvodna snaga društva koja osigurava blagostanje. „U društvu znanja pristup mogućnostima stjecanja potrebnog znanja i kompetencija bitan je za društveni napredak i rad“. Keeley, B. (2009.), *Ljudski kapital*, Zagreb: Educa, str.19. „Znanje se smatra onim dobrom koje je dostupno svima radi opće dobrobiti, a pod društvom znanja misli se na društvo slobodnih prosvijećenih i obrazovanih ljudi koji svoje znanje kritički propituju i argumentiraju.“, Mikelić Preradović, N. (2009.), *Učenjem do društva znanja*, Zagreb: Zavod za informacijske studije, str.1. „Glavni cilj društva znanja mora biti utemeljivanje društva na stvaranju novog i primjeni postojećeg znanja, a kvaliteta obrazovanja mora se mjeriti upotrjebljivošću naučenih znanja, vještina, stavova i navika potrebnih za uspješno djelovanje u složenim uvjetima razvijenog društva“ (Mikelić Preradović, N., 2009., *Učenjem do društva znanja*, Zagreb: Zavod za informacijske studije, str. 154). Početkom 21. stoljeća informatičko je društvo evoluiralo u društvo znanja. Analiza pokazuje kapacitet „obrade, pohranjivanja i prijenosa velike količine informacija. Digitalizacija informacija povezana je sa širenjem interneta kao poticatelja intenziviranja primjene znanja u proizvodnji koje postaje dominantnim čimbenikom stvaranja kapitala. Oko 70-80 posto ekonomskog razvoja može se objasniti novim znanjem“ (*Building the Knowledge Society. Report to Government, December 2002. Information Society Commission, Ireland. (20. 10. 2009. http://en.wikipedia.org/wiki/Society#Knowledge_society*).

ekonomije utemeljene na znanju, društva koje uči.

Uvjet za uspješnu tranziciju u navedenom pravcu jest uvođenje *konceptije cjeloživotnog učenja*. Pri tome Komisija za polazište uzima cjeloživotno učenje „kao višenamjenski proces usvajanja znanja koji se odvija na stalnoj osnovi radi unaprjeđivanja znanja, vještina i stručnosti... Cjeloživotno učenje nije više samo jedan oblik obrazovanja i osposobljavanja nego mora postati vodećim načelom u snabdijevanju i sudjelovanju u cjelokupnom kontekstu učenja, tj. usvajanja znanja. Ova vizija mora naći svoju primjenu u sljedećem desetljeću. Svi bi stanovnici Europe, bez iznimke, trebali imati jednake mogućnosti prilagođavanja zahtjevima društvene i ekonomske promjene te aktivnog sudjelovanja u stvaranju budućnosti Europe.“¹³

Dorađena *Lisabonska strategija* Europskog vijeća počiva na trima stupovima: gospodarskom, socijalnom i ekološkom.

„(1.) Gospodarski stup priprema teren za tranziciju prema konkurentnom i dinamičnom gospodarstvu utemeljenom na znanju. Naglasak je na potrebi za stalnom prilagodbom promjenama u informacijskom društvu i za promicanjem istraživanja i razvoja.

(2.) Socijalni je stup koncipiran tako da modernizira europski socijalni model ulaganjem u ljudske potencijale i borbom protiv socijalne isključenosti. Od država članica očekuje se da ulažu u obrazovanje i osposobljavanje te da provode aktivnu politiku zapošljavanja, kako bi olakšale tranziciju prema gospodarstvu temeljenom na znanju.

(3.) Ekološki stup, koji je dodan na sastanku Europskog vijeća u Goteborgu u lipnju 2001. godine, skreće pozornost na to da se gospodarski rast mora odvojiti od uporabe prirodnih resursa.“¹⁴

Memorandum nudi radnu definiciju cjeloživotnog učenja koja je korištena u Europskoj strategiji zapošljavanja (Europsko vijeće 1997.). Cjeloživotno učenje jest „*svaka svrsishodna aktivnost u učenju, koja se kontinuirano provodi da se usavrše znanja, vještine i kompetentnosti*“¹⁵. Memorandum također dovodi u vezu termine o „cjeloživotnom“ učenju, koje osigurava vremensku dimenziju te obuhvaća učenje tijekom čitavog života, i termin „šire životno“ učenje koje učvršćuje kontekstualnu dimenziju koja se može odigrati bilo kada

¹³ xxx: (2000.) *Memorandum o cjeloživotnom učenju*. Bruxelles, SEC (2000) 1832. (30. 10. 2000. http://www.efst.hr/dokumenti/cczo/Memorandum_o_cjelozivotnom_ucenju.pdf)

¹⁴ Rječnik: *Lisabonska strategija*. Središnja agencija za financiranje i ugovaranje programa i projekata Europske unije (<http://www.safu.hr/hr/rjecnik/pregled/417/lisabonska-strategija?lang=hr>)

¹⁵ European Commission (2000.): *Staff Working Paper: A Memorandum on Lifelong Learning*, Brussels, SEC(2000) 1832, 30 October 2000., str. 3.

i u bilo kojem dijelu našeg života, naglašavajući komplementarnost formalnog, neformalnog i informalnog učenja.

2001. Ostvarivanje europskog prostora cjeloživotnog učenja (*Making a European Area of Lifelong Learning a Reality*) dokument je Europske komisije u kojemu se ideje Lisabonske strategije i Vijeća u Feiri te *Memoranduma o cjeloživotnom učenju* proširuju tako da se dolazi do nove i obuhvatnije službeno prihvaćene definicije prema kojoj cjeloživotno učenje podrazumijeva „sve aktivnosti koje se provode radi stjecanja znanja tijekom života, razvijanja znanja, vještina i kompetencija, da bi se zadovoljile osobne, građanske, društvene i profesionalne potrebe“. ¹⁶ Bitan pomak u ideji cjeloživotnog učenja s praktičnim implikacijama jest postavljanje učenika u središte pozornosti učenja u formalnim, neformalnim i informalnim kontekstima. Širi ciljevi EU-a time postaju — samoostvarenje, aktivno građanstvo, socijalna angažiranost i zapošljivost.

2002. *Rezolucija Vijeća o LLL-U* potvrđuje privrženost konceptu cjeloživotnog učenja i odlučnost da se provede. O tome svjedoči i dokument u kojemu se koncept operacionalizira — *Europski izvještaj o pokazateljima kvalitete za cjeloživotno učenje* (European Report on Quality Indicators of Lifelong Learning).

2006. *Program cjeloživotnog učenja (The Lifelong Learning Programme)*¹⁷ novi je okvir cjeloživotnog učenja nastao povezivanjem postojećih programa u jedinstveni europski program cjeloživotnog učenja.¹⁸ Program čine četiri potprograma — Comenius (predškolski odgoj i školsko obrazovanje), Erasmus (visokoškolsko obrazovanje), Leonardo da Vinci (strukovno obrazovanje i osposobljavanje) i Grundtvig (obrazovanje odraslih) te Transverzalni program (učenje jezika, razvoj informacijsko-komunikacijske tehnologije, e-learning) i Jean Monnet (potpora institucijama i aktivnostima na području europskih integracija).

Strategija Europa 2020. cjeloživotno učenje postavlja kao ključni prioritet te izdvaja sljedeće ciljeve:

- ~ pametan rast (znanje, inovacije, obrazovanje i digitalno društvo)
- ~ održivi razvoj (proizvodnja postaje učinkovitija u iskorištavanju resursa uz veću konkurentnost)
- ~ rast uključivosti (sudjelovanje na tržištu rada, stjecanje vještina te borba protiv siromaštva).

¹⁶ *European Commission (2001.): Communication: Making a European Area of Lifelong Learning a Reality, Brussels, COM (2001) 678, 20 December 2001, str. 9).*

¹⁷ *2006. The Lifelong Learning Programme. European Parliament, 2006. 2007. – 2013., Decision No.1720/2006/EC).*

¹⁸ *2006. The Lifelong Learning Programme. European Parliament, 2006. 2007. – 2013., Decision No.1720/2006/EC).*

Iznosi viziju europskog razvoja utemeljenog na *pametnoj*, održivoj i inkluzivnoj ekonomiji koja će osigurati zapošljavanje, produktivnost i socijalnu povezanost. Naglasak je na pet osnovnih ciljeva: zaposlenost, inovacije, obrazovanje, socijalna inkluzija i klimatsko-energetska održivost.¹⁹

Koncept cjeloživotnog učenja (*lifelong learning*²⁰) zamisao je prema kojoj se učenje odvija u svim životnim dobima, od rane mladosti do starosti²¹, ali i u svim oblicima u kojima se ostvaruje (formalnom, neformalnom i informalnom). Učenje je neprekidan proces u kojemu su rezultati i motiviranost pojedinaca za učenje u određenom životnom razdoblju uvjetovani znanjem, navikama i iskustvima učenja stečenima u mladoj životnoj dobi. No, u većini slučajeva oni su zaboravljeni ili je naprosto navika učenja izgubljena. Ipak, neispravno bi bilo zaključiti da odrasli ne uče, oni jednostavno imaju svoj način koji je često samovođen i samoprocijenjen.

3. Održivi razvoj

Za razliku od većine, smatramo da je termin koji teoretičari izriču sintagmom *održivi razvoj* — proturječan i neodrživ. Naime, da bi se nešto odredilo kao razvojno, mora biti „održivo“, konstruktivno, produktivno te treba podupirati život, a ne destrukciju. Nešto što je neodrživo, ne može biti razvoj. No, bez ulaženja u terminološka pitanja, ovom prigodom konstatiramo da je održivi razvoj jedan od čvorišnih političkih, ekonomskih, socioloških pa i pedagoških tema ne samo današnjice, kako na lokalnoj razini tako i na globalnom planu.²² Pretečom koncepta održivog razvoja smatramo Thomasa Roberta Malthusa, zahvaljujući nekim njegovim idejama i predviđanjima objavljenima u radu *An Essay on the Principle of Population* iz 1798. godine.²³

¹⁹ EUROPE 2020: A strategy for smart, sustainable and inclusive growth, European Commission, Europe 2020., Brussels, 3.3.2010, COM (2010), 2020 http://ec.europa.eu/europe2020/index_en.htm

²⁰ Vidi: Field J. (2006.), „Lifelong learning and new educational order“, <http://www.google.com/books?hl=hr&lr=&id=IXLSgYUzwoAC&oi=fnd&pg=PP8&dq=lifelong+learning&ots=mlF-GD8uYu&sig=vQfOICbjqI4-c-aa7iMhroScFMp4#v=onepage&q=&f=false>, preuzeto dana 28.11.2009.

²¹ Vidi: Špan, M., *Obrazovanje starijih ljudi: tajna dugovječnosti*, Zagreb: Pučko otvoreno učilište, 2000.

²² Vidi: Palmer, J., Cooper, D. E., Corcoran, B. P. (2001.), *Fifty key thinkers on the environment*, Routledge key guides, Routledge

²³ Vidi: Malthus T. R. (1798.), *An essay on the principle of population*, in *Oxford World's Classics reprint*

Percepciju važnosti međunarodne skrbi za održivi razvoj označili su sljedeći svjetski sastanci na vrhu: Rimski klub, 1971.²⁴, Stockholmska konferencija, 1972.²⁵, Brutlandska komisija, 1987.²⁶, 1992. — Konferencija za Zemlju (Rio)²⁷, 2002. — Svjetski sastanak na vrhu o održivom razvoju *Rio + 20*, 2012.

Istraživački tim Rimskog kluba pod vodstvom Donnelle Meadows, primjenom sustavske analize globalnih trendova rasta populacije i gospodarstva te potrošnje resursa, izradio je simulaciju razvoja čovječanstva. Osnovno otkriće istraživanja bila je spoznaja o granicama linearnog rasta, koje će biti dostignute 2030. godine. Prvi put otkrivena je i politički prihvaćena spoznaja o ograničenosti životnih resursa Zemlje kao problemu svjetskih razmjera. Studiju, objavljenu 1972., zato su nazvali *Granice rasta* (The Limits to Growth).²⁸

Nakon izvješća Rimskog kluba koji je „otkrio“ ograničenost prirodnih resursa, (*Granice rasta*), *Brundtland Report* postavlja na međunarodnu političku scenu probleme održivog razvoja o kojima se ozbiljno raspravljalo u Stockholmu na Konferenciji Ujedinjenih naroda o čovjekovu okolišu (United Nations Conference on the Human Environment).

Na tom, dotada najvećem skupu Ujedinjenih naroda, tzv. Stockholmskoj konferenciji održanoj 1972., jasno je eksponirana probuđena svijest o opasnosti onečišćenja i potrebe zaštite okoliša. Na konferenciji je usvojena *Deklaracija o čovjekovu okolišu* i stvoreno je pozitivno kolektivno ozračje suradnje između država te je naglašena opća dužnost da se štiti okoliš i ne uzrokuje šteta okolišu drugih država. Na temelju preporuka Stockholmske konferencije, iste godine Opća skupština UN-a osnovala je novu međunarodnu ustanovu – *Program za okoliš UN-a* (United Nations Environment Program) da bude središtem i koordinatorom aktivnosti zaštite i očuvanja okoliša u sklopu sustava UN-a.

²⁴ Rimski klub (*The Club of Rome*) je organizacija osnovana 1968. na Accademiji dei Lincei u Rimu. Bavi se pitanjima istraživanja globalnog razvoja u budućnosti.

²⁵ Stockholmska konferencija – konferencija UIN-a o ljudskom okolišu, 1972. g., UNEP oformljen

²⁶ 1983. g. osnovana je Svjetska komisija za okoliš i razvoj (*World Commission on Environment and Development*) poznata pod nazivom Brutlandska komisija. Komisija je dobila naziv po norveškoj političarki Gro Harlem Brundtland, predsjednici norveške vlade i ministrici ekologije. Brutlandska komisija 1987. g. prezentirala je izvješće „Our Common Future“ u kojemu su definirani pojmovi globalnog zatopljenja, ozonskih rupa i usvojena svjetski prihvaćena definicija održivog razvoja.

²⁷ Summit za Zemlju (1992.) UNCED – United Nations Conference on Environment and Development – Earth Summit, 1992. g., Rio de Janeiro 179 zemalja delegacija, 80 svjetskih državnika – Deklaracija o okolišu

²⁸ Meadows, D. H. Meadows, D. L. Randers, J. and Behrens W. W. (1972), *The Limits to Growth*, New York: Universe Books

Održivi razvoj postao je glavni pojam i ideja vodilja pristupa zaštiti i očuvanju okoliša, općeprihvaćen nakon što je 1983. godine utemeljena *Svjetska komisija za okoliš i razvoj* (World Commission on Environment and Development) – Brutlandska komisija²⁹. Ova grupa izradila je studiju *Brundtland Report* izdanu 1987. pod nazivom *Report of the World Commission on Environment and Development: Our Common Future* (Izvještaj Svjetske komisije za okoliš i razvoj: Naša zajednička budućnost) u kojemu se održivi razvoj definira kao: “koncept razvoja koji zadovoljava potrebe sadašnje generacije, a da u isto vrijeme ne ugrožava mogućnost budućih generacija da zadovolje svoje potrebe”.³⁰

Operacionalizacijom koncepta održivog razvoja dolazimo do sljedećih njegovih načela:

- postavljanje ljudi u središte zbivanja – antropocentrični koncept
- dugoročno promatranje procesa
- skrb o izdacima i primanjima, koncept profitabilnosti
- stvaranje otvorenog i stabilnog ekonomskog sustava
- suzbijanje siromaštva i socijalne isključivosti
- poštovanje prirodnih granica
- načelo opreza
- uporaba znanstvenih saznanja
- dostupnost i informiranje javnosti
- načelo “zagađivač plaća.”³¹

U konceptu održivog razvoja veliko značenje ima pojam *održivo djelovanje*. „Održivo djelovanje je proces koji se temelji na podacima i zahtijeva konkretne informacije, dobivene mjerenjem i istraživanjem, informacije o djelovanju na okoliš organizacija te izvješća o tom djelovanju (informiranje javnosti).“³²

Treći važan pojam povezan s konceptom *održivog razvoja* jest *održivo društvo*. O tome društvu postoje različita konceptualna i praktična gledišta, poput ovog: „Održivo društvo je ono koje je u stanju održati razvoj bez katastrofalnih

²⁹ *Brundtlandsko izvješće* izloženo je u knjizi „Our Common Future“. Komisija je dobila naziv prema Gro Harlem Brundtland, predsjednici Svjetske komisije za okoliš i razvoj.

³⁰ x x x: 1987. *Our Common Future*, Oxford, World Commission on Environment and Development, str. 43.

³¹ Vidi: <http://geol.pmf.hr/~eprohic/predavanja/Legislativa.u.zastiti.okolisa4.pdf>

³² „Održivo djelovanje je tehnološko uzajamni proces; zahtjeva da organizacija razvije partnerstva s vladama, drugim organizacijama vlasti, obrazovnim ustanovama, institucijama koje se bave istraživanjem i razvojem, korisnicima usluga i kupcima, a sve radi otkrivanja i usvajanja načina za poboljšanje održivog djelovanja“. <http://geol.pmf.hr/~eprohic/predavanja/Legislativa.u.zastiti.okolisa4.pdf>

posljedica u dostižno predvidljivoj budućnosti.³³

Načela održivog društva međusobno su povezana i mogu se ostvarivati samo integrirano. Ona se ponajprije odnose na skrb za druge, a potom na održivost rada. To su:

1. poštovanje zajednice i briga za njezin napredak — tiče se etičkog postupanja prema drugim ljudima i živim bićima
2. unaprjeđivanje kvalitete ljudskog života usmjereno je na pravi cilj razvoja — bolji život za svih
3. održavanje plodotvornosti i raznovrsnosti Zemlje — aktivnosti kojima štitimo prirodni sustav u ravnoteži, a to uključuje:
4. minimalni utrošak neobnovljivih izvora
5. čuvanje granica sigurnosnih kapaciteta ekosustava Zemlje
6. promjene osobnih stavova i praksi — usvajanje etike održivog života (vrijednosti i ponašanja); društvo mora promicati vrijednosti nove etike i obeshrabrivati ponašanja nespojiva s održivim stilom života
7. sposobnost zajednice da skrbi o svojoj okolini — stvaranje kapaciteta za temelje održivog društva
8. razvijanje nacionalnog okvira za strategiju razvoja i održivosti; sva društva moraju utvrditi informacije i znanja, okvir zakonodavstva i ustava te dosljednu ekonomsku i socijalnu politiku, ako kane djelovati sustavno i racionalno
9. stvaranje globalne asocijacije — nijedna zemlja nije samodostatna kada su u pitanju globalni problemi: klima, oceani, eko-sustavi.³⁴

Prema Izvješću Ministarske konferencije OECD-a od 1998. razvijena je kritička svijest o potrebi stvaranja uvjeta za skladno djelovanje u usmjeravanju i sinergiji ekonomskog rasta, zaštite okoline i socijalnog razvoja.³⁵

Koncept koji povezuje sva tri ključna segmenta održivog razvoja jest obrazovanje, odnosno koncept cjeloživotnog učenja. Za koncept *neodrživog društva i razvoja* karakterističan je tvornički model *industrijskog školovanja* kojim se nalaže rad prema nacionalnim standardima. Nasuprot tomu, koncept *održivog obrazovanja* ponajprije podrazumijeva prilagođavanje sredine učenja interesima i sposobnostima učenika, čime se razvija humani kapital zajednice. Za to je neophodna decentralizacija državnih obrazovnih standarda usmjerenih na ishode i razvoj kurikuluma zajednice.

³³ Chen, S. 2007., *What is a Sustainable Society?* Source: Sustainable Society USA <http://www.sustainablesocietyusa.com/html/SustainableSociety/20070913/24.html> <http://www.sustainablesocietyusa.com/html/SustainableSociety/20070913/24.html>, 20.12.2011

³⁴ Vidi: *Caring for the Earth: A strategy for sustainable living* (1991.), Gland, Switzerland, IUCN, UNEP, WWF. <http://iisd1.iisd.ca/sd/principle.asp?pid=57&display=>, 1.02.2012.

³⁵ Vidi: *Sustainable Development Critical Issues* (2001.), OECD Publishing.

„Proces održivog razvoja inherentno je proces učenja. Bez učenja o održivosti i održivom razvoju, kako fundamentalne tako i primijenjene naravi, nema niti procesa afirmacije održivosti i održivog razvoja samog. Održivost u modernom planetarnom i lokalnom razvojnom kontekstu ne može se *in vivo* dosezati tek tako, samim time što jesmo. Oko toga se treba spoznajno i djelatno svjesno i planirano truditi.“³⁶

U kontekstu održivog razvoja odgoj, obrazovanje i učenje imaju višestruke uloge, ne samo da se stvaraju nove društvene dodane vrijednosti nego od tih vrijednosti korist imaju pojedinci danas, ali i mladi u budućnosti. Polazeći od teze da je znanje temelj sigurne budućnosti, možemo zaključiti da svaka generacija mora misliti sve više koraka unaprijed. Tako, primjerice, Isaac Asimov kaže da „*znanost može uzrokovati probleme, ne možemo ih riješiti neznanjem*“, i stoga je neophodno, u vremenu kada se tehnologije razvijaju neviđenom brzinom, također stvarati mjere zaštite za buduće generacije od samih tih tehnologija koje nam pružaju lagodan život.

Misliti globalno djelovati lokalno, jedna je od fraza, no djeluje. Svaki će postupak, koliko god se čini neznatnim, a nakana mu je zaštita okoline, imati utjecaj na svijet u kojem živimo. Jedan od ciljeva odgoja, obrazovanja i učenja mora biti stvaranje mentaliteta ljudi sa sviješću o potrebama budućih generacija.

Potrebno je educirati i mlade i „stare“ o tome što je održivi razvoj i što on znači za nas i za buduće generacije. Održiv razvoj jest održavanje ravnoteže između iskorištavanja, štednje i (obnavljanja) svih naših obnovljivih i neobnovljivih resursa te razumijevanje da će i generacije koje dolaze uvelike ovisiti o našem današnjem djelovanju. Održivi razvoj nije stanje nego je proces promjene.

Iskorištavanje resursa, upravljanje investicijama, usmjeravanje tehnološkog razvoja i institucionalne promjene moraju se uklapati u buduće i sadašnje potrebe. Bit održivog razvoja jest da se temelji na razumijevanju činjenice da je promjena, odnosno transformacija, sastavni dio ljudske prirode. Omogućuje upravljanje promjenama, kako bi se stvorila budućnost kakvu želimo. Da bi se to postiglo, ljudi trebaju početi učiti transformacijski; promijeniti način na koji razmišljaju, promijeniti sebe, a time mijenjati i društvo. Dobro isplaniran održivi razvoj mora ljudima ponuditi pozitivne promjene, odnosno polučiti rezultate kakve ljudi očekuju, sukladno transformaciji društva. Održivi razvoj jest koncept koji objedinjuje gospodarski uspjeh, kvalitetu okoliša i društvenu odgovornost. Naravno da tu još postoje mnogi čimbenici i utjecaji na održivi razvoj, ali većina se autora slaže da spomenuta tri imaju najjači utjecaj. Održivi razvoj jest nastojanje globalne transformacije u načinu razmišljanja o sadašnjim potrebama i nesebičnog planiranja za generacije koje dolaze.

³⁶ Lay V., Puđak, J. (2008.), *Sociološke dimenzije odgoja i obrazovanja za održivi razvoj*, str. 97., u: Vinka Uzelać, Lidija Vujičić (ur.), *Cjeloživotno učenje za održivi razvoj – svezak 1*, Rijeka: Učiteljski Fakultet u Rijeci

4. Cjeloživotno učenje za održiv razvoj

„Ekološki su problemi praktična smetnja ekosustavu, a proizlaze iz društvene sfere pa znanje o objektivnim promjenama ekosustava bez znanja o društvenim utjecajima nije dovoljno za razumijevanje globalnih ekoloških problema, odnosno ekološke krize“.³⁷ Početni pristupi rješavanju ekoloških kriza temeljeni su unutar prirodnoznanstvene kauzalne paradigme bez sustavnog shvaćanja ekološke problematike. Bili su reaktivno i problemski orijentirani na saniranje ili otklanjanje posljedica i ograničeno shvaćani kao tehnički, a ne socijalno uvjetovani problemi iako su rezultat određenog društvenog djelovanja. Uvođenje varijable kapitala, odnosno profita u ekološku problematiku, kao značajnog socijalno-političkog, a ne tehnološkog problema, potaknulo je ideju održivog razvoja. S održivim razvojem navedena problematika očituje se ne samo kao tehnološki ili socijalni nego bitan pedagoški problem čiji je konačni cilj eliminacija ekološkog problema i uvođenje zdravog razvoja čovjeka i društva, tj. sustavno promicanje vrijednosti održivog razvoja. S tog motrišta, problem se pojavljuje u novom svjetlu – kao pitanje moralnog djelovanja, a to je prije svega zadatak postavljanja i dostizanje cilja odgoja. Naglašavajući takav pristup, sociolog I. Cifrić uvodi pojam orijentacijskog znanja navodeći da se ono stječe „u procesu odgoja (socijalizacije) i u svojoj je suštini – najkraće rečeno – poznavanje etičkih načela, društvenih vrednota, ljudskog iskustva i standarda. Znanstveno je znanje „hladno“, objektivno i stavljeno čovjeku na raspolaganje. Ono ne sugerira posljedice i smisao cilja ili načina primjene. Orijetacijsko znanje je spoznaja o tome za koje ciljeve će se znanstveno znanje primijeniti, a za koje nikako neće. Ono usmjerava čovjeka na način i granice primjene znanstvenog znanja i tako omogućava stvaranje etičkih kriterija za njegovu primjenu.“³⁸

5. Zaključak

Provedena analiza pojmova, politika i praksi održivog razvoja i cjeloživotnog učenja omogućila je donošenje nekoliko zaključaka.

U prvome je riječ o komplementarnim pojmovima i procesima. Bilo da se održivi razvoj shvati konzervativno i reaktivno, kao zaštita okoliša od onečišćenja prirode izazvanog ljudskim destruktivnim djelovanjem, bilo proaktivno i preventivno kao održavanje homeostaze, cjeloživotno obrazovanje je neophodan vezni pojam koji je pretpostavka održivosti.

³⁷ Cifrić, I (2001.), *Ekskurs o održivom razvoju, Socijalna ekologija* 10(3), str. 163.

³⁸ Cifrić, I (2006.), *Bio-etička ekumena, Potreba za orijentacijskim znanjem, Socijalna ekologija* 15(4): str. 298.

Kao drugo, geneza ideje i prakse cjeloživotnog učenja te novi trendovi upućuju na zaključak da cjeloživotno učenje od izdvojene ljudske aktivnosti sve više postaje životnim stilom, tj. učenje prožima sve životne aktivnosti.

Kao treće, novonastale globalne promjene na svim razinama i područjima pa tako i u odgoju i obrazovanju uključuju nove koncepcije poput cjeloživotnog učenja za održivi razvoj.

Kao četvrto, nove koncepcije cjeloživotnog učenja podrazumijevaju osuvremenjivanje oblika učenja, bilo formalnih, neformalnih ili informalnih te promjenu udjela pojedinih oblika učenja u strukturi cjeloživotnog učenja.

Kao peto, dobna granica, zasigurno, prestaje biti preprekom promjenama u ljudskom učenju.

Moderne teorije predviđaju katastrofe koje samo što se nisu dogodile, a na nama je da shvatimo važnost cjeloživotnog učenja i održivog razvoja kao imperativa te počnemo živjeti u skladu s njime. Za sve velike promjene potrebno je vrijeme, ali najvažnije je napraviti prvi korak.

„Ekološka prilagodljivost, ne ekonomski rast, bit će stvarno mjerilo ljudskog preživljavanja u nadolazećim nesigurnim vremenima.“

*Vandana Shiva,
indijska fizičarka, filozofkinja i aktivist zaštite okoliša*

„Napredovati znači mijenjati se; biti savršen znači mijenjati se često.“

Winston Churchill

Literatura

1. Europska komisija (2000.): Staff Working Paper: *A Memorandum on Lifelong Learning*, Brussels, SEC (2000) 1832, 30 October 2000.
2. *Caring for the Earth: A strategy for sustainable living* (1991.), Gland, Switzerland, IUCN, UNEP, and WWF. <http://iisd1.iisd.ca/sd/principle.asp?pid=57&display>
3. Chen, S. (2007.): *What is a Sustainable Society?*, Sustainable Society USA. <http://www.sustainablesocietyusa.com/html/SustainableSociety/20070913/24.html>
4. Cifrić, I (2001.): Ekskurs o održivom razvoju. *Socijalna ekologija* 10 (3).
5. Cifrić, I (2006.): Bio-etička ekumena. Potreba za orijentacijskim znanjem. *Socijalna ekologija* 15 (4).
6. Coombs, P. H. (1968.): *The World Crisis in Education*, New York: Oxford University Press.

7. EUROPE 2020 (2010.): *A strategy for smart, sustainable and inclusive growth*, European Commission, Europe 2020, Brussels, http://ec.europa.eu/europe2020/index_en.htm
8. Europska komisija (1995.): *White Paper on Education and Training — Teaching and Learning — Towards the Learning Society*, COM (95) 590, November 1995.
9. Europska komisija (2000.): *Staff Working Paper: A Memorandum on Lifelong Learning*, Brussels, SEC (2000) 1832, 30 October 2000.
10. Europska komisija (2001.). *Communication: Making a European Area of Lifelong Learning a Reality*, Brussels, COM (2001).
11. Field J. (2006.): *Lifelong learning and new educational order* <http://www.google.com/books?hl=hr&lr=&id=IXLSgYUzwoAC&oi=fnd&pg=PP8&dq=lifelong+learning&ots=mIF-GD8uYu&sig=vQfOICbjqI4-c-aa7iMhvScFMp4#v=onepage&q=&f=false>
12. Gro Harlem Brundtland: http://sh.wikipedia.org/wiki/Gro_Harlem_Brundtland
13. Keeley, B. (2009.): *Ljudski kapital*, Zagreb: Educa, str.19.
14. Lay V., Puđak, J. (2008.): *Sociološke dimenzije odgoja i obrazovanja za održivi razvoj. Cjeloživotno učenje za održivi razvoj – svezak 1*, Rijeka: Učiteljski Fakultet u Rijeci.
15. Lindeman, E. C. (1926.): *The Meaning of Adult Education*, New York: New Republic.
16. Malthus T. R. (1798.): *An essay on the principle of population*, Oxford World's Classics reprint.
17. Meadows, D. H. Meadows, D. L. Randers, J. and Behrens W. W. (1972): *The Limits to Growth*, New York: Universe Books.
18. *Međunarodnopravni aspekti zaštite i očuvanja okoliša, Razvoj međunarodnog prava okoliša, Razvoj do Stockholmske konferencije 1972.* <http://geol.pmf.hr/~eprohic/predavanja/Legislativa.u.zastiti.okolisa4.pdf>
19. Memorandum o cjeloživotnom učenju (2000.): Bruxelles, SEC (2000) 1832.: http://www.efst.hr/dokumenti/cczo/Memorandum_o_cjelozivotnom_ucenju.pdf
20. Mikelić Preradović, N. (2009.): *Učenjem do društva znanja*, Zagreb: Zavod za informacijske studije, str.1.
21. Mikelić Preradović, N. (2009.): *Učenjem do društva znanja*, Zagreb: Zavod za informacijske studije.
22. *Our Common Future* (1987.): Oxford, World Commission on Environment and Development
23. Palmer, J., Cooper, D. E., Corcoran, B. P. (2001.): *Fifty key thinkers on the environment*, Routledge key guides, Routledge.
24. *Rječnik: Lisabonska strategija*, Središnja agencija za financiranje i ugovaranje programa i projekata Europske unije: <http://www.safu.hr/hr/rjecnik/pregled/417/lisabonska-strategija?lang=hr>

25. *Sustainable Development Critical Issues* (2001.): OECD Publishing.
26. Špan, M. (2000.): *Obrazovanje starijih ljudi: tajna dugovječnosti*, Zagreb : Pučko otvoreno učilište.
27. Europski parlament (2006.): *The Lifelong Learning Programme 2007 — 2013*, Decision No.1720/2006/EC.
28. Uzelac, V. (2008.): *Teorijsko-praktični okvir cjeloživotnog učenja za održivi razvoj, Cjeloživotno učenje za održivi razvoj – svezak 1*, Rijeka: Učiteljski Fakultet u Rijeci.
29. Wikipedia: http://en.wikipedia.org/wiki/Domino_effect
30. Yeaxlee, B.A. (1929.): *Lifelong Education*, London: Cassell
31. FortuneCity: <http://www.fortunecity.com/emachines/e11/86/beffect>.
32. *Building the Knowledge Society*, Report to Government, December 2002. Information Society Commission, Ireland. Retrieved 20 October 2009. http://en.wikipedia.org/wiki/Society#Knowledge_society

Sonja Kovačević*

Luka Mušanović**

La formazione permanente per lo sviluppo sostenibile

UDC:374.7:504.06
Articolo compilativo

Ricevuto: 10. 6. 2012.
Accettato per la stampa: 20. 8. 2012.

Riassunto: *L'articolo presenta i temi legati alla formazione permanente e allo sviluppo sostenibile e i due concetti appena citati vengono correlati. La formazione permanente è un concetto ancora lontano dall'attecchire appieno in Croazia e andrebbe sostenuto e promosso di più. Il presente lavoro espone il concetto dello sviluppo sostenibile che rappresenta l'elemento fondamentale nel benessere di ogni società. È proprio il concetto dello sviluppo sostenibile un concetto inevitabile quando si parla della formazione permanente se si desidera mantenere la vita sulla terra nei prossimi millenni. Nel ventesimo secolo l'uomo ha continuato a sfruttare senza pietà il proprio pianeta danneggiandone ulteriormente la naturale coesione e l'armonia.*

Lo sviluppo sostenibile è un concetto che tutti dovremmo fare proprio nonché applicarlo se si vuole assicurare alle future generazioni una vita normale, ovvero una vita con sufficienti risorse naturali e un ambiente sano, indispensabile per la vita.

C'è bisogno di formarsi per tutta la vita circa i processi che regolano il mondo meglio noti come „butterfly effect”³⁹ e „domino effect”⁴⁰. Nessuna azione umana è neutrale, ognuna, direttamente o indirettamente, influisce sulla Terra nel suo insieme. L'uomo deve tenere presenti le conseguenze delle proprie azioni anche se apparentemente trascurabili o insignificanti.

Parole chiave: *formazione permanente, lo sviluppo sostenibile, ecologia, ruolo sociale dello studio.*

* dr. sc. Sonja Kovačević
Filozofski fakultet
Sveučilišta u Splitu
e-mail: sonja@ffst.hr
Ulica generala Blage Zadre
22, 21 000 Split
mr. pred. Luka Mušanović
HDF Rijeka
e-mail: lu.musanovic@
gmail.com
Fućkovo 5, 51 000 Rijeka

* Sonja Kovačević, Ph.D.
Faculty of Philosophy,
University of Split
e-mail: sonja@ffst.hr
Ulica generala Blage Zadre
22, 21 000 Split
mr. pred. Luka Mušanović
HDF Rijeka
e-mail: lu.musanovic@
gmail.com
Fućkovo 5, 51 000 Rijeka

* dr. sc. Sonja Kovačević
Facoltà di Lettere e Filosofia
dell'Università degli Studi di
Spalato
e-mail: sonja@ffst.hr
Via generale Blago Zadro 22,
2100 Split
mr. pred. Luka Mušanović
HDF Rijeka
e-mail: lu.musanovic@
gmail.com
via Fućkovo 5, 51000 Rijeka

³⁹ FortuneCity - <http://www.fortunecity.com/emachines/e11/86/bffect.html> pagina consultata il 30.11.2009

⁴⁰ Wikipedia - http://en.wikipedia.org/wiki/Domino_effect, pagina consultata il 30.11.2009

